

підприємства, яка зважаючи на висококонкурентне середовище, в якому доводиться здійснювати господарську діяльність вітчизняним підприємствам, передбачає аналіз і оцінку фінансово-економічних показників їх роботи, своєчасне виявлення й усунення не бажаних змін та визначення шляхів подолання у майбутньому.

Ефективність проведення економічної діагностики залежить від наявності необхідних знань щодо використання методологічного апарату та інструментарію.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Василенко В.О. Антикризисное управление предприятием: навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2003. – 342 с.
2. Костирко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия: монография / Костирко Л.А. – 2-е вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – 336 с.
3. Коваленко В.В. Теоретичні підходи у визначенні сутності діагностики підприємства / В.В. Коваленко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – № 2. – Т.1. – с. 17-20.
4. Лук'янова В.В. Економічний ризик: навч. посіб. / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.
5. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э.М. Короткова. – М.: ИНФРА – М, 2000. – 432 с.
6. Фаріон І.Д. Діагностика і економічний аналіз у сфері послуг: курс лекцій / Фаріон І.Д., Савчук Л.І., Жукевич С.М. – за ред. Фаріона І.Д. – Т.: Економічна думка, 2005. – 260 с.
7. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под общ. ред. А.П. Градова, В.И. Кузина. – СПб.: Специальная литература, 1996. – 510 с.
8. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н.Г. Данилочкиной. – М.: Издательское объединение «ЮНИТИ», 1999. – 278 с.
9. Черняк Ю.И. Системный анализ в управлении экономикой / Ю. И. Черняк. – М.: Экономика, 1975. – 191 с.
10. Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія / Г.О. Швиданенко, О.І. Олексик. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.
11. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: монографія / За заг. ред. А.Е. Воронкової. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 448 с.
12. Дмитриева О.Г. Региональная экономическая диагностика / О.Г. Дмитриева. – СПб: СПбГУЭФ, 1992. – 274 с.
13. Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – Київ, Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
14. Вартанов А.С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология / Вартанов А.С. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 81 с.
15. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика: навч. посіб. / І.В. Кривов'язюк. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 11 с.
16. Економічна діагностика: навч. посіб. / Косьянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В.; [за ред. Т.Ф.Косьянчук]. – Львів: Новий світ. – 2000, 2007. – 452 с.
17. Картохіна Н.В. Діагностика фінансового стану підприємства, як основа прийняття рішень у системі антикризисного управління / Н.В. Картохіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 9 – с. 19-24.

УДК 338.2

**Мартинів А.А.**

*кандидат економічних наук,  
доцент кафедри фінансів і банківської справи  
Східноукраїнського національного університету  
імені Володимира Даля*

**Розмыслов О.М.**

*кандидат економічних наук,  
доцент кафедри обліку і оподаткування  
Східноукраїнського національного університету  
імені Володимира Даля*

## ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено особливості інформаційно-аналітичного забезпечення управління витратами на інноваційну діяльність підприємства та обґрунтовано напрямки його вдосконалення. Розроблено модель розподілу витрат та їх економії по окремих етапах інноваційного циклу. Запропонована структурно-логічна схема аналізу витрат на інноваційну діяльність підприємства.

**Ключові слова:** витрати, інноваційна діяльність, інноваційний цикл, інноваційний розвиток, аналіз витрат.

### **Мартынов А.А., Размыслов А.Н. ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ НА ИННОВАЦИОННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Исследованы особенности информационно-аналитического обеспечения управления затратами на инновационную деятельность предприятия и обоснованы направления его совершенствования. Разработана модель распределения расходов и их экономии по отдельным этапам инновационного цикла. Предложена структурно-логическая схема анализа расходов на инновационную деятельность предприятия.

**Ключевые слова:** затраты, инновационная деятельность, инновационный цикл, инновационное развитие, анализ затрат.

### **Martynov A.A., Rozmyslov A.N. INFORMATION AND ANALYTICAL ENSURING MANAGEMENT OF COSTS OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE**

Features of information and analytical ensuring management of costs of innovative activity of the enterprise are investigated and the directions of his improvement are reasonable. The model of distribution of expenses and their economy on separate stages of an innovative cycle is developed. The structural and logical scheme of the analysis of expenses on innovative activity of the enterprise is developed.

**Keywords:** expenses, innovative activity, innovative cycle, innovative development, analysis of expenses.

**Постановка проблеми.** Необхідність пошуку шляхів подолання фінансової кризи, оновлення виробничого сектору, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку обумовлює зростання ролі механізмів інноваційного розвитку. Гострий дефіцит ресурсів для інноваційного розвитку визначає підвищення вимог до системи управління витратами на інноваційну діяльність підприємств. Ефективність управління витратами на інноваційну діяльність підприємства багато в чому залежить від якості інформаційних та аналітичних моделей, що забезпечують прийняття управлінських рішень в інноваційній сфері. В зв'язку із цим питання формування кількісної моделі інноваційної діяльності за допомогою бухгалтерського обліку та дослідження інструментарію аналізу показників інноваційної діяльності набувають особливої актуальності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Не зважаючи на широке коло досліджень в інноваційній сфері питання інформаційно-аналітичного забезпечення управління витратами на інноваційну діяльність підприємств й досі не є остаточно вирішеним. Існуючі методичні підходи можна розділити на дві групи: адаптовані до ринкових умов господарювання, та придатні до умов планової економіки. Але, сьогодні виникає об'єктивна необхідність формування методичних підходів придатних до умов кризової перехідної економіки, що враховують умови невизначеності та мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання. Це потребує виокремлення витрат на інноваційну діяльність в якості самостійного об'єкту аналізу, використання нових аналітичних підходів з метою підвищення прогнозованості та керованості інвестицій в інновації. Вирішенню цих питань в сучасній науковій літературі не приділяється належної уваги.

**Постановка завдання.** Метою даного дослідження є пошук шляхів вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління витратами на інноваційну діяльність підприємства на основі дослідження теоретичних аспектів обліку та аналізу витрат на інноваційну діяльність підприємства в умовах невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовища, дефіциту фінансових ресурсів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Інноваційна діяльність підприємств характеризується цілеспрямованою реалізацією інноваційної політики, яка в свою чергу стимулює підвищення інноваційного потенціалу підприємства [1, с. 16].

В Законі України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4 липня 2002 року [2] термін «інноваційна діяльність» трактується як діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг.

Інноваційна діяльність характеризується послідовністю етапів здійснення наукових досліджень, експериментально-конструкторських розробок, заходів щодо освоєння нового виробництва, забезпечення реалізації нової продукції на ринку. Нова продукція чи технологія повинні пройти шлях від ідеї до матеріалізованого результату, із притаманними йому зовнішніми та внутрішніми корисними ефектами.

Предметом обліку у сфері інноваційної діяльності є сукупність таких об'єктів обліку, як: господарські засоби і джерела господарських засобів, господарські процеси і господарські операції. Окремим об'єктом обліку є витрати на інноваційну діяльність підприємства як ключовий показник інноваційного процесу.

Характеристика складного інноваційного процесу, що піддається впливу численних (й у тому числі випадкових) чинників може здійснюватися з різних позицій за допомогою моментних і трендових показників, що характеризують стан, зміну і напрям розвитку досліджуваного процесу.

При цьому, як указує Бабицкий А.Ф., статика дає нам картину статичного, тобто нерухомого, стану субстанцій, які беруть участь в розвитку процесу. Кінематика визначає зміну субстанцій та їх розташування в просторі без урахування причин таких змін. Динаміка визначає причини зміни самих субстанцій та їх розташування в просторі [3, з. 32].

Проектуючи вказані вище положення на економічні субстанції, можна зробити висновок про те, що бухгалтерський облік дає нам в більшій мірі інформацію про статику і кінематику економічного явища, що вивчається, і тільки аналіз як вищий рівень обліку дозволяє одержувати інформацію про динаміку досліджуваного об'єкту.

Виходячи з наявності двох основних компонентів інновації (нематеріальної і матеріальної), можна виділити два напрями витрат: витрати, пов'язані з придбанням або розробкою нематеріального активу та витрати зв'язані з використанням цього активу – створенням матеріального результату інноваційної діяльності.

При цьому частина витрат, перетворених в нематеріальну складову інновації відноситься на поточні витрати, а частина капіталізується у вигляді нематеріального активу, за умови можливості отримання вигод від його реалізації або використання, а також наявності достовірної інформації для оцінки пов'язаних з його отриманням витрат.

Дослідження питань оцінки вартості нематеріального активу у сфері інноваційної діяльності, дозволяє зробити висновок про наявність наступних особливостей: експертно-аналітичний характер оцінки, опосередкованість споживачької вартості новини, відсутність прямого зв'язку між витратами на НДР та ринковою вартістю нематеріального активу.

Проведення НДКР може здійснюватися силами підприємства, або за замовленням у сторонньої організації. Продукт науково-інтелектуальної розробки може бути придбаний або одержаний безвідплатно в готовому вигляді. Реалізація комплексу НДКР силами підприємства забезпечує економію витрат, у зв'язку з відсутністю необхідності забезпечення норми прибутку стороннього підприємства.

Облік і контроль науково-дослідних робіт орієнтований на наступні аспекти: виконання тематичного плану; контроль за своєчасністю, достовірністю відображення собівартості; забезпечення економії; розрахунок фінансових результатів за проектами. Витрати в сфері інноваційної діяльності знаходять своє відображення також і у фінансовій звітності. Загальна сума витрат на дослідження відображається в примітках до фінансової звітності, а капітальні витрати, здійснені в процесі реалізації інноваційного проекту, відображаються у складі інвестиційної діяльності.

Важливе значення при дослідженні особливостей інформаційного забезпечення управління витратами на інноваційну діяльність має формування моделі розподілу витрат та їх економії, як вихідної передумови формування структури інформаційної системи. При цьому динамічний розвиток інноваційного середовища та внутрішніх трансформаційних процесів потребує використання процесного підходу до вирішення даного завдання (рис. 1).

Передінвестиційна стадія характеризується витратами, пов'язаними із фінансуванням НДР.

Інвестиційна стадія є найбільш витратоємною, тому що пов'язана із збільшенням основних та оборотних фондів, обумовлених потребами налагодження та освоєння нового виробництва.

Передінвестиційна та інвестиційна стадії характеризуються найбільшою відповідальністю керівників та найбільшим рівнем ризику тому що ресурси, витрачені на цих стадіях, не компенсуються повністю чи частково у випадку неефективної реалізації інвестиційно-інноваційного проекту.

Стадія виробництва відіграє важливу роль, тому що в її межах здійснюється покриття всіх витрат інноваційного проекту та формування прибутків, в тому числі і зовнішнього характеру.

На стадії освоєння споживання споживач несе витрати, пов'язані із адаптацією до споживання нової продукції. Ці витрати покриваються вигодами від зниження ціни чи підвищення споживацьких якостей кінцевої продукції, а також споживацьких якостей продукції, корисних на подальших стадіях суспільного виробництва.

Запропонована логічна схема дозволяє комплексно підійти до процесу управління інноваційними витратами, структурувати інформаційне забезпечення прийняття управлінських з урахуванням зовнішньої складової утворення витрат та вигод інноваційного проекту.

На основі розглянутих особливостей обліку витрат інноваційної діяльності, можна запропонувати такі напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення управління витратами на інноваційну діяльність підприємства:

– вдосконалення інструментарію оцінки взаємозв'язку витрат на науково-технічну розробку та її ринкової вартості;

– оптимізація механізму розподілу непрямих витрат в сфері інноваційної діяльності та збору даних щодо витрат інноваційної діяльності в системі рахунків бухгалтерського обліку;

– розробка заходів щодо консолідації даних про капіталізовані у вигляді нематеріального активу, віднесені на витрати майбутніх періодів та віднесені на поточні витрати інноваційні ресурси;

– вдосконалення механізму обліку, оцінки ефективності та стимулювання праці в інноваційній сфері;

– упорядкування та структуризація інформаційного забезпечення згідно до управлінських потреб та динаміки внутрішнього та зовнішнього середовища.

Розвиток управлінської думки обумовлює підвищення ролі аналізу, що забезпечує структуризацію об'єкту дослідження, розділення його на елементи та дослідження зв'язків, відносин, впливу окремих факторів на формування вихідних параметрів об'єкту управління. Важливим елементом управління в сфері інноваційної діяльності є витрати, що характеризують вартість ресурсів, спрямованих на забезпечення реалізації інноваційних проектів.

Витрати на інноваційну діяльність слід розглядати як економічну категорію, що характеризує формування, використання й трансформацію ресурсів інноваційної сфери господарювання.

Метою аналізу витрат на інноваційну діяльність є забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. Аналіз витрат виступає інструментом формування вихідної інформації для цілей управління. Виходячи з того, що похибки та неточності допущені в ході аналізу витрат на інноваційну діяльність віддзеркалюються в прийнятті неоптимальних управлінських рішень, важливе значення має правильний підбір методів аналізу витрат на інноваційну діяльність.



Рис. 1. Логічна схема розподілу витрат та їх економії на різних етапах інноваційного циклу

Структурно-логічна схема аналізу витрат на інноваційну діяльність наведена на рис. 2. За критерієм часу можна виділити такі різновиди аналізу: попередній, поточний та ретроспективний. Кожний із цих видів аналізу виконує визначені функції. Попередній аналіз передбачає розробку прогностичних показників витрат та попередню оцінку їх ефективності.

Поточний аналіз забезпечує отримання оперативної інформації щодо реалізації плану формування витрат на інноваційну діяльність, що забезпечує можливість оперативного реагування на негативні відхилення, прийняття коректуючих управлінських рішень. Ретроспективний аналіз дозволяє зробити оцінку ступеню досягнення поставлених цілей управління витратами на інноваційну діяльність. Результати ретроспективного аналізу не дозволяють змінити результати реалізації інноваційного проекту, але дозволяють внести необхідні корективи в системі управління витратами з метою запобігання виникненню негативних явищ та удосконалення існуючої системи управління.

В процесі аналізу витрат на інноваційну діяльність виникає низка проблем, серед яких слід виділити складність ідентифікації та виокремлення витрат на інноваційну діяльність із загальної суми витрат підприємства, складність оцінки окремих груп витрат у вартісному виразі, відсутність прямого зв'язку між витратами на створення та вартістю об'єкта промислової вартості, що використовується в процесі інноваційної діяльності.

Виділення поряд із кількісним аналізом якісного пов'язано із наявністю слабо структурованих проблем в управлінні витратами на інноваційну діяльність підприємства. Вирішення цих проблем можливо завдяки використанню неформальних методів якісного аналізу.

В залежності від суб'єктів, що здійснюють аналітичні процедури можна виділити внутрішній аналіз, який здійснюється керівниками та власниками підприємства, та зовнішній аналіз, який виконується сторонніми організаціями (наприклад аудиторськими, консалтинговими фірмами) та іншими зацікавленими особами.

В залежності від необхідної повноти проведення аналізу можна виділити комплексний (повний) аналіз та частковий, спрямований на аналіз окремих аспектів формування витрат на інноваційну діяльність.

Відповідно до логіки побудови аналітичних процедур можна виділити: трендовий аналіз, структурний аналіз, порівняльний аналіз та коефіцієнтний аналіз витрат. Трендовий аналіз дозволяє оцінити динаміку формування витрат за періодами, етапами інноваційного проекту. Структурний аналіз виявляє склад та співвідношення між окремими видами витрат. На основі порівняльного аналізу здійснюється зіставлення показників витрат за аналогічними проектами, що дозволяє оцінити абсолютні та відносні відхилення. Коефіцієнтний

аналіз базується на розрахунках співвідношень між різноманітними показниками витрат на інноваційну діяльність.

В системі аналізу витрат на інноваційну діяльність слід також виокремити такі важливі напрями: аналіз виконання плану формування витрат (аналіз «план-факт»), факторний аналіз, аналіз ефективності витрат. Аналіз «план-факт» зводиться до визначення відхилень фактичних показників формування витрат на інноваційну діяльність від запланованих, а факторний аналіз в свою чергу дозволяє встановити причини цих відхилень. Найбільш важливе значення має аналіз ефективності витрат на інноваційну діяльність, тому що він дозволяє отримати оцінку результативності заходів щодо впровадження інноваційних проектів, їх зовнішній та внутрішній ефект, виходячи із співвідношення витрачених ресурсів та отриманого позитивного ефекту.

Враховуючи умовно-безперервний характер господарської діяльності, та практичну можливість визначення меж реалізації окремого інноваційного проекту в майбутньому, оцінка ефективності витрат на інноваційну діяльність може бути здійснена лише на окремий момент часу, за окремий період, а кінцевий результат інноваційної діяльності носить вірогідний характер.

При здійсненні аналізу витрат на інноваційну діяльність слід враховувати такі їх властивості:

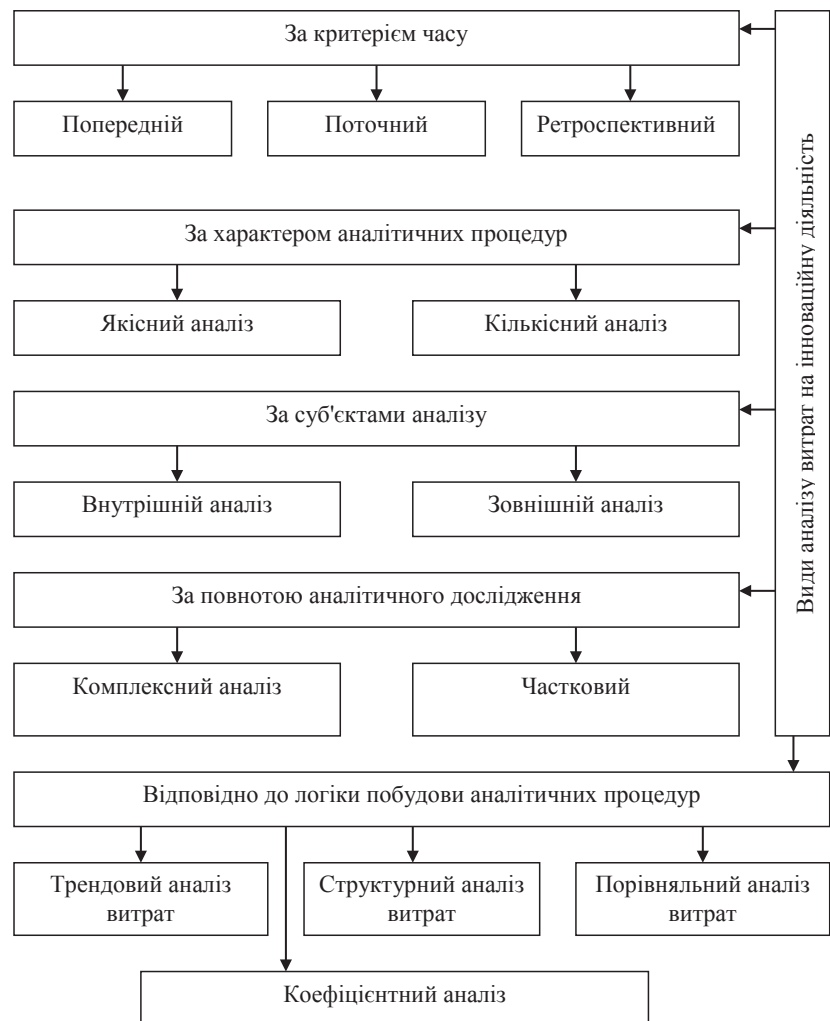


Рис. 2. Структурно-логічна схема аналізу витрат на інноваційну діяльність підприємства



складність прогнозування, ризикованість, альтернативність. Враховуючи визначені особливості, при формуванні плану витрат на інноваційну діяльність слід розробляти декілька сценаріїв: оптимістичний, песимістичний та реалістичний. Використання методу сценаріїв забезпечує варіативність управління витратами та можливість попередньої розробки заходів щодо подолання наслідків можливої реалізації песимістичного сценарію розвитку подій. Метод сценаріїв дозволяє також оцінити можливі ризики ще до початку реалізації інноваційного проекту. Оцінка ризиків займає ключове місце в системі аналізу витрат на інноваційну діяльність. На основі оцінки ризику формується показник, що характеризує додаткові обмеження рівня ефективності – показник премії за ризик. Інноваційні проекти прибуток за якими не забезпечує необхідний рівень премії за ризик поряд із безризиковою нормою рентабельності не є придатними для реалізації. Властивість альтернативності витрат на інноваційну діяльність обумовлює використання методів порівняльної оцінки ефективності. Саме вибір найбільш оптимального варіанту з можливих, із врахуванням дефіциту фінансових ресурсів, факторів ризику та невизначеності є основою ефективного інтенсивного розвитку підприємства. Альтернативність може втілюватися і в межах одного інноваційного проекту у вигляді можливості прийняття різноманітних рішень щодо подальшої реалізації проекту, вирішення проблем, що виникають в процесі його реалізації.

Система аналізу взаємопов'язана із системою контролю витрат на інноваційну діяльність. Вони разом забезпечують реалізацію контрольно-аналітичної функції в управлінні. Ключовим завданням контролю витрат на інноваційну діяльність слід вважати дослідження витрат на інноваційну діяльність підприємства з метою пошуку резервів підвищення об'єму випуску інноваційної продукції, підвищення рівня її якості, забезпечення обґрунтованого віднесення витрат на собівартість інноваційної продукції та підтвердження достовірності віднесення їх до конкретного періоду. Формами контролю витрат

на інноваційну діяльність є внутрішній та зовнішній контроль. Зовнішній контроль витрат на інноваційну діяльність може бути доцільним, в процесі проведення державної експертизи інноваційного проекту з метою отримання податкових пільг чи державного фінансування.

**Висновки з проведеного дослідження.** Таким чином, вирішення багатоаспектних питань інноваційної діяльності підприємства вимагає посилення інформаційно-аналітичної функції в управлінні витратами на інноваційну діяльність. У зв'язку із цим ключовою проблемою є удосконалення системи обліку та аналізу витрат на інноваційну діяльність. Вивчення теоретичних аспектів обліку витрат на інноваційну діяльність підприємства дозволило визначити особливості формування кількісної моделі інноваційної діяльності підприємства та розробити модель розподілу витрат та їх економії по окремих етапах інноваційного циклу.

Дослідження інструментарію аналізу витрат на інноваційну діяльність дозволило здійснити упорядкування його структури за ознаками часу проведення аналізу, напрямів аналізу, визначити особливості витрат на інноваційну діяльність як об'єкту аналізу та проблеми аналітичного дослідження витрат на інноваційну діяльність.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на пошук індикаторів ефективності формування витрат на інноваційну діяльність, розробку інтегрованих показників ефективності управління витратами на інноваційну діяльність.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бузько І.Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність: [монографія] / І.Р. Бузько, О.В. Вартанова, Г.О. Голубенко. Луганськ: СНУ ім. В.Дала, 2002. – 176 с.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002 р. № 36. – Ст. 266.
3. Бабицький А.Ф. Методологія аналізу економічних процесів і управління: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2003. – 128 с.